

Den Spiegel

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Geboren te Vlissingen – Gemaakt in Amsterdam

De Deutsche Ost-Afrika Linie en haar komst naar de haven van Vlissingen

Vlissingen en de Koninklijke Marine in de negentiende eeuw

Het eerste Avondmaal

Hoe 'Vlissingen' slavenhandel in Noord-Amerika startte...

Den Spiegel

Jaargang 38 nummer 2, april 2020

Den Spiegel is het tijdschrift van de Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Inhoud

Van alles wat in deze Spiegel	
<i>Aafke Verdonk-Rodenhuis</i>	2
Geboren te Vlissingen – Gemaakt in Amsterdam	
<i>Amanda Simons</i>	3
De Deutsche Ost-Afrika Linie en haar komst naar de haven van Vlissingen	
<i>Drs. G-Jan Derksen</i>	8
Vlissingen en de Koninklijke Marine in de negentiende eeuw	
<i>Ron van Maanen</i>	14
Het eerste Avondmaal	
<i>Jaco Simons</i>	19
Hoe 'Vlissingen' slavenhandel in Noord-Amerika startte...	
<i>Arthur Scheijde</i>	22
MuZEEumnieuws	
<i>Karen Kroese</i>	28
Van het bestuur	
<i>Peter van Druenen</i>	32

Redactie en redactieadres

A.H. Verdonk-Rodenhuis, eindredacteur
D.A. Broers
N.Ph.E. van den Elzen-Velleman
A. Meerman
A.C. Tramper

ISSN: 0921-982X

E-mail: redactie@vriendenmuzeeum.nl

Sluitingsdatum kopij

15 mei 2020. Kopij die na sluitingsdatum wordt ingeleverd, wordt niet meer geplaatst of wordt in de volgende *Den Spiegel* gepubliceerd.

Ingezonden stukken

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken in te korten of niet te plaatsen.

Vormgeving

Kees Hoendervangers, DtP-plus, Vlissingen

Druk

Drukkerij Meulenberg, Middelburg

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

De contributie voor het lidmaatschap van de vereniging bedraagt voor nieuwe leden minimaal € 22,50 per kalenderjaar. Ook kan naar keuze een hoger bedrag worden betaald. Elk bedrag boven de minimumcontributie komt geheel ten goede aan het aankoop- en restauratiefonds.

Overmaking van de contributie kan geschieden op NL76 INGB 0000 3301 98 t.n.v. Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen.

Website

www.vriendenmuzeeum.nl

www.muzeem.nl

Ledenadministratie

Niek Peters, Ruys de Beerenbrouckstraat 20
4384 ET Vlissingen,
Tel. 0118-464683 – 06 48247128
E-mailadres: secr@vriendenmuzeeum.nl

Bestuur

P.G. van Druenen, voorzitter
L. Goldschmitz, secretaris
vacature, penningmeester
F.K. Hulsbergen, bestuurslid
M. Kloosterboer, bestuurslid
N. Peters, bestuurslid
A.C. Tramper, adviseur
O. Bakker, adviseur

Voorpagina:

Gondelvaart in de Kanaalstraat, juni/juli 1945;
foto A.G. Kruithof. (Zeeuws Archief, Fotoarchief Kruithof Vlissingen)

Zonder schriftelijke toestemming van de redactie mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Eerste Avondmaal

JACO SIMONS

In het Rijksmuseum in Amsterdam wordt de schaal op een prominente plek tentoongesteld; niet samen met andere objecten van dit type in één vitrine, maar in een eigen, flinke zuil van helder plexiglas. Dit moet een bijzonder exemplaar zijn! We hebben het in dit kader over een zestiende-eeuwse drinkschaal met, dat wordt althans verondersteld, het portret van keizer Karel V. Het object werd aanvankelijk vervaardigd voor 'wereldlijke' doeleinden, maar kreeg al snel een religieuze functie. De drinkschaal zou namelijk zijn gebruikt tijdens de eerste godsdienstoefeningen van de protestanten in Vlissingen (1571) en vervolgens tijdens de eerste officiële protestantse eredienst in diezelfde stad (1572).

Inscripties

De schaal werd ontworpen door een edelsmid met de initialen IG. Die staan immers op de schaal vermeld en ze zouden verwijzen naar een zekere Jan of Johan(nes) Gouwels. In 1565 of 1566 werd het ontwerp in Antwerpen uitgevoerd door een onbekend gebleven zilversmid.

De zilveren schaal is voor een deel verguld. Op de bodem van het object staat hoogstwaarschijnlijk de machtige keizer Karel V afgebeeld. Die was al in 1558 overleden en had in 1556 zijn troon afgestaan aan zijn zoon Philips II.

Op de rand van de schaal staan diverse inscripties. Zo wordt er aangegeven dat het voorwerp in 1571 werd gebruikt. Men doelt dan op de viering van het zogeheten Avondmaal tijdens een van de protestantse samenkomsten. Die werden overigens gehouden in de kelder van het toenmalige stadhuis dat zich bevond aan het huidige Bellamypark. De godsdienstoefeningen vonden dus plaats nog voordat het dwingende Spaanse gezag en het

De drinkschaal met beschrijving; tekening. (Zeeuws Archief, Zeeuws Genootschap, *Zelandia Illustrata*, deel III, nr 517)

daaraan gekoppelde katholicisme officieel uit Vlissingen waren verjaagd. In Zeeland bestonden al in een vroeg stadium van de Reformatie georganiseerde protestante gemeenschappen. Hun samenkomsten waren niet zonder risico vanwege vervolging van hen die op religieus gebied andersdenkend waren.

In september 1572 zou de drinkschaal zijn ingezet tijdens het Avondmaal van de eerste officiële eredienst in de Grote of Sint Jacobskerk in Vlissingen. De Walcherse stad had zich als een van de eerste steden van de Nederlanden vrij kunnen maken van de Spanjaarden.

De inscripties op de schaal bevatten naast de jaartallen 1571 en 1572 een Bijbelcitaat, namelijk de zevenendertigste regel van het

zevende hoofdstuk van het evangelie van Johannes en dat wordt op de volgende wijze weergegeven: *Christus * die * sprecht * vie * daer * dorst * die * coeme * tot * mi. Ende * drinke * van * dat * vader * dat * Christus * u * geeft * die * en * sal * inder * ewicheit * niet * mer * dorsten.*

Twijfels

Omdat we geen hard bewijs hebben of de inscripties betrouwbaar zijn, rijzen er natuurlijk twijfels of de overgeleverde beweringen wel kloppen. De waarheid wordt dan wel versterkt door het feit dat de genoemde tekst uit Johannes exact de Bijbeltekst is waarover dominee Mattheus in 1572 in de Sint Jacobskerk preekte tijdens de eredienst, maar een bewijsstuk zijn de inscripties niet. Bovendien is het merkwaardig dat een schaal met de afbeelding van de katholieke keizer Karel V nota bene werd ingezet tijdens de eerste protestantse godsdienstoefeningen. Waren er in die periode geen geschikte drinkschalen voor handen en nam men de beeltenis van Karel V voor lief? Of hebben we hier helemaal niet met Karel V, maar met een andere persoon te maken?

Dominee Tjeenk en het museumstuk

In 1772 werd de drinkschaal op initiatief van dominee Justus Tjeenk, de voorganger van de Engelse Gemeente Vlissingen en overigens een van de oprichters van Zeeuws Genootschap der Wetenschappen (ZGW), gebruikt tijdens het avondmaal in zijn kerk. Het was natuurlijk niet toevallig dat Tjeenk precies 200 jaar na het gebruik van de schaal in de Sint Jacobskerk op dit idee kwam. Ook over deze gebeurtenis en de tekst waarover Tjeenk predikte werd een inscriptie aangebracht op de schaal. Het kunstobject was in 1772 in eigendom van oud-burgemeester mr. Evert Clijver, een van de eerste directeuren van het ZGW en een goede bekende van dominee Tjeenk. Na haar vaders dood legateerde dochter Sara Levina Clijver de schaal aan de gemeente Vlissingen. Het pronkstuk

De drinkschaal; foto. (Rijksmuseum NG-NM-5320)

kreeg een plek in het toenmalige Vlissingse stadhuis aan de Grootte Markt en werd in 1809 gered uit het door de Engelsen in brand geschoten raadhuis.

Omdat Vlissingen nog geen zogeheten oudheidskamer of museum had en bovendien in geldnood zat, besloot de stad tijdens de raadsvergadering van 23 mei 1881 een achttal zilveren voorwerpen te verkopen. Zo belandde ook de zilveren drinkschaal in het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst in Den Haag, het instituut dat als de voorloper wordt gezien van het Rijksmuseum in Amsterdam. Ten slotte ging de schaal deel uitmaken van de collectie van het in 1885 geopende Amsterdamse museum en daar staat het gedenkstuk nog altijd te pronken.

Tekening

Van de opmerkelijke drinkschaal werd een pen/penseeltekening gemaakt. Waarschijnlijk werd die gevoegd bij de genoemde verkoop in 1881. Ook de tekening behoort nog steeds tot de collectie van het Rijksmuseum.

Er circuleert een tweetal jaartallen betreffende de vervaardiging van het kunstwerk-

je, namelijk 1751 en 1766. In het eerste geval zou de schaal getekend kunnen zijn naar aanleiding van het feit dat Willem V in 1751 op 3-jarige leeftijd erfstadhouder werd, na het overlijden van zijn vader. In het laatste geval zou de tekening ontstaan kunnen zijn naar aanleiding van de inhuldiging van diezelfde erfstadhouder op 30 mei 1766 in Vlissingen. De laatste optie lijkt het meest voor de hand liggend omdat Vlissingen hier zo nauw bij betrokken was. De vraag blijft echter wat het verband tussen de tekening van de schaal en Willem V precies was.

Ondanks een aantal twijfels wordt de drinkschaal door kenners toch gezien als een bijzonder exemplaar. “De schaal is een uitzonderlijk krachtige getuigenis van protestant leven in een periode van vervolging”, aldus Rijksmuseumconservator Dirk Jan Biemond op zijn website.

JACO SIMONS studeerde kerkorgel en piano aan het conservatorium. Naast zijn activiteiten als musicus publiceerde Jaco veelvuldig over diverse thema's betreffende de historie van Walcheren. Zijn artikelen verschenen in de bladen Den Spiegel, Arneklanken, Klaver Vier, Nehalennia, Saillant en De Wete. Online te vinden op www.lacoda.nl

Bronnen

Gemeentearchief Vlissingen

- P.K. Dommissie, 'De eerste Protestantsche Prediking in de St. Jacobskerk te Vlissingen, op 28 September 1572', Vlissingen 1912. GAV Bibliotheek nr. 230.

Internet

- www.rijksmuseum.nl
- <https://dirkjanb.wordpress.com>